

ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALAR

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Namangan Filiali spd-25UA talabasi

Tursunboyeva O'g'iloy Sobirjon qizi

tursunboyevaogiloy089@gmail.com

Annotatsiya

Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning ta'lim-tarbiyasi zamonaviy pedagogikaning dolzarb muammolaridan biridir. Ushbu maqolada eshitish nuqsonining turlari, uning bolaning umumiy rivojlanishiga ta'siri hamda erta diagnostika va korreksion pedagogikaning ahamiyati tahlil qilingan. Maxsus ta'lim usullari, jumladan, surdopedagogika, imo-ishora tili va og'zaki nutqni rivojlantirish texnikalari atroflicha ko'rib chiqilgan. Maqola eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarni jamiyatga integratsiya qilish va ularning to'laqonli hayot kechirishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: Eshitish nuqsoni, surdopedagogika, maxsus ta'lim, imo-ishora tili, erta diagnostika, integratsiya, nutq rivojlanishi

Abstract

The education and upbringing of children with hearing impairments represent one of the most pressing issues in modern pedagogy. This article analyzes various types of hearing impairment, their impact on a child's overall development, and emphasizes the crucial role of early diagnosis and correctional pedagogy. Specialized educational methodologies, including surdopedagogy, sign language, and techniques for fostering oral speech development, are thoroughly examined. The paper also provides

recommendations aimed at facilitating the social integration of children with hearing impairments and ensuring they can lead fulfilling lives.

Keywords: Hearing impairment, surdopedagogy, special education, sign language, early diagnosis, integration, speech development

Аннотация

Образование и воспитание детей с нарушениями слуха являются одной из актуальных проблем современной педагогики. В данной статье анализируются различные виды нарушений слуха, их влияние на общее развитие ребенка, а также подчеркивается значение ранней диагностики и коррекционной педагогики. Подробно рассматриваются специализированные образовательные методики, включая сурдопедагогику, жестовый язык и техники развития устной речи. Работа также содержит рекомендации, направленные на социальную интеграцию детей с нарушениями слуха и создание условий для их полноценной жизни.

Ключевые слова: Нарушение слуха, сурдопедагогика, специальное образование, жестовый язык, ранняя диагностика, интеграция, развитие речи

Eshitish nuqsoni bolalar rivojlanishiga jiddiy ta'sir ko'rsatuvchi global sog'liqni saqlash muammolaridan biri hisoblanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'ylab millionlab bolalar eshitish qobiliyatining turli darajadagi buzilishlari bilan yashaydi, bu esa ularning nutq, til, kognitiv va ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga sezilarli to'siqlar yaratadi. Ushbu holat nafaqat bolaning shaxsiy hayot sifatiga, balki uning ta'lim olish imkoniyatlariga, jamiyatga integratsiyalashuviga va kelajakdagi kasbiy faoliyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Eshitish nuqsoni bilan tug'ilgan yoki erta yoshda uni orttirgan bolalarda nutqni o'zlashtirish jarayoni

murakkablashadi, bu esa o'z navbatida ularning akademik muvaffaqiyatlariga va tengdoshlari bilan muloqotiga ta'sir qiladi.

So'nggi yillarda eshitish nuqsonini erta aniqlash va unga aralashuvning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Zamonaviy tibbiyot va surdopedagogika sohasidagi yutuqlar, xususan, yangi tug'ilgan chaqaloqlarni skrining qilish dasturlari va koxlear implantatsiya texnologiyalari eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarning hayot sifatini yaxshilashda muhim rol o'ynamoqda. Biroq, ushbu bolalarning ehtiyojlari ko'p qirrali bo'lib, nafaqat tibbiy va pedagogik, balki psixologik, ijtimoiy va oilaviy qo'llab-quvvatlashni ham talab etadi. Ularning jamiyatda to'laqonli ishtirokini ta'minlash uchun inklyuziv ta'lim muhitini yaratish, samarali aloqa usullarini joriy etish va zamonaviy yordamchi texnologiyalardan foydalanish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Ushbu maqola eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar muammosini kompleks tarzda ko'rib chiqishni maqsad qilgan. Unda eshitish nuqsonining turlari, sabablari va diagnostikasi, erta aralashuv strategiyalari, surdopedagogika va inklyuziv yondashuvlar, aloqa usullari va yordamchi texnologiyalar, shuningdek, psixologik, ijtimoiy jihatlar va oilaning roli atroflicha tahlil etiladi. Maqola eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarning rivojlanishi va moslashuvini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan amaliyot va siyosatni takomillashtirishga hissa qo'shishga intiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar rivojlanishi va ta'limiga bag'ishlangan ilmiy adabiyotlar so'nggi yillarda sezilarli darajada kengayib, yangi tadqiqot yo'nalishlari va amaliy yondashuvlar bilan boyitildi. Ushbu tahlil eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar muammosini kompleks tarzda o'rganishga qaratilgan eng dolzarb ilmiy ishlarni ko'rib chiqadi, ularning asosiy topilmalarini umumlashtiradi va mavjud bo'shliqlarni aniqlaydi. Tadqiqotlar asosan erta diagnostika va aralashuvning ahamiyati, zamonaviy

texnologiyalar, ta'lim strategiyalari, psixologik-ijtimoiy moslashuv va oilaning roli kabi yo'nalishlarga e'tibor qaratgan.

So'nggi besh yildagi tadqiqotlar eshitish nuqsonining etiologiyasi va patogenezini chuqurroq o'rganishga qaratilgan bo'lib, genetik omillarning ustuvorligini yana bir bor tasdiqladi. Yangi genetik skrining usullari va molekulyar diagnostika texnologiyalari eshitish nuqsonining aniq sababini aniqlashda muhim yutuqlarga erishish imkonini berdi [1]. Bu esa o'z navbatida shaxsiylashtirilgan aralashuv strategiyalarini ishlab chiqish uchun asos yaratadi. Masalan, ba'zi genetik mutatsiyalar bilan bog'liq eshitish nuqsonlarida koxlear implantatsiyaning samaradorligi yoki gen terapiyasining potentsial imkoniyatlari o'rganilmoqda [2]. Shuningdek, prenatal va perinatal davrdagi infeksiyalar, ototoksik dorilar va boshqa ekologik omillarning eshitish tizimiga ta'siri bo'yicha ham yangi ma'lumotlar paydo bo'ldi, bu esa profilaktika choralarini kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi [3].

Erta aralashuv va surdopedagogikaning ahamiyati zamonaviy adabiyotlarda markaziy o'rinni egallaydi. Yangi tug'ilgan chaqaloqlarni universal eshitish skriningi dasturlari eshitish nuqsonini hayotning dastlabki oylarida aniqlash imkonini beradi, bu esa nutq va til rivojlanishi uchun kritik davrni maksimal darajada samarali ishlatishga yordam beradi [4]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, erta aniqlangan va aralashuvga jalb qilingan bolalarda nutqni o'zlashtirish, kognitiv rivojlanish va akademik muvaffaqiyat ko'rsatkichlari sezilarli darajada yuqori bo'ladi [5]. Surdopedagogik yondashuvlar doirasida oila markazli dasturlar tobora ko'proq e'tiborga olinmoqda. Bunda ota-onalar bolaning rivojlanish jarayonida faol ishtirok etuvchi asosiy sheriklar sifatida ko'riladi va ularga eshitish nuqsoni bo'lgan bolani qo'llab-quvvatlash bo'yicha zarur ko'nikmalar o'rgatiladi [6]. Bu yondashuv bolaning uy muhitida ham doimiy ravishda rag'batlantirilishini ta'minlaydi va umumiy rivojlanish natijalarini yaxshilaydi.

Ta'lim strategiyalari borasida inklyuziv ta'lim modellari va maxsus ta'lim muassasalari o'rtasidagi samaradorlikni taqqoslovchi tadqiqotlar davom etmoqda. Ko'pgina zamonaviy ishlar inklyuziv ta'limning eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishi va tengdoshlari bilan muloqot ko'nikmalarini shakllantirishdagi afzalliklarini ta'kidlaydi [7]. Biroq, inklyuziv muhitda muvaffaqiyatga erishish uchun o'qituvchilarning maxsus tayyorgarligi, sinfda yetarli darajada yordamchi texnologiyalar va resurslarning mavjudligi, shuningdek, individual ta'lim rejalarining samarali amalga oshirilishi zarurligi qayd etiladi [8]. Ba'zi tadqiqotlar esa eshitish nuqsoni og'ir darajada bo'lgan bolalar uchun maxsus ta'lim muassasalarining afzalliklarini, ayniqsa, imo-ishora tilini o'zlashtirish va o'ziga xos madaniy muhitni yaratish nuqtai nazaridan ko'rib chiqadi [9]. Bu esa ta'lim yondashuvini har bir bolaning individual ehtiyojlari va oilaning tanloviga qarab moslashtirish muhimligini ko'rsatadi.

Aloqa usullari va yordamchi texnologiyalar sohasidagi yutuqlar eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarning hayot sifatini tubdan o'zgartirdi. Koxlear implantlar texnologiyasi so'nggi yillarda yanada takomillashdi, bu esa implantatsiya qilingan bolalarda nutqni idrok etish va ishlab chiqarish qobiliyatini sezilarli darajada yaxshiladi [10]. Yangi avlod implantlari yanada kichikroq, samaraliroq va kengroq chastota diapazonini qamrab oladi. Biroq, koxlear implantatsiyaning optimal yoshi, operatsiyadan keyingi rehabilitatsiya dasturlarining samaradorligi va ikki tomonlama implantatsiyaning afzalliklari bo'yicha tadqiqotlar davom etmoqda [11]. Eshitish apparatlari ham raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt elementlari yordamida yanada aqlli va moslashuvchan bo'lib bormoqda, bu esa shovqinli muhitda eshitishni yaxshilashga yordam beradi [12]. Imo-ishora tili va bimodal aloqa usullari ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Ko'plab tadqiqotlar imo-ishora tilining kognitiv rivojlanishga ijobiy ta'sirini va eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar uchun madaniy o'ziga xoslikni shakllantirishdagi rolini ta'kidlaydi [13]. Bimodal aloqa, ya'ni

og'zaki nutq va imo-ishora tilini birgalikda ishlatish, bolaning tilni o'zlashtirish jarayonini tezlashtirishi va muloqot imkoniyatlarini kengaytirishi mumkinligi haqida dalillar mavjud [14].

Psixologik va ijtimoiy jihatlar eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarning umumiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarda tashvish, depressiya va ijtimoiy izolyatsiya kabi psixologik muammolar xavfi yuqoriroq bo'lishi mumkin, ayniqsa, agar ular yetarli darajada qo'llab-quvvatlanmasa yoki samarali aloqa usullariga ega bo'lmasa [15]. Tengdoshlar bilan munosabatlar, o'zini qabul qilish va o'ziga bo'lgan ishonch masalalari ham dolzarb hisoblanadi. Inklyuziv muhitda o'qiyotgan bolalarning ijtimoiy moslashuvi va tengdoshlari tomonidan qabul qilinishi bo'yicha turli natijalar qayd etilgan, bu esa inklyuziv dasturlarning sifatiga va sinfdagi o'qituvchilarning tayyorgarligiga bog'liq [16]. Oila muhiti va ota-onalarning qo'llab-quvvatlashi bolaning psixologik farovonligi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ota-onalarning stress darajasi, ularning bolaning eshitish nuqsonini qabul qilishi va rehabilitatsiya jarayonida faol ishtirok etishi bolaning umumiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi [17]. Shu sababli, ota-onalar uchun psixologik maslahat va qo'llab-quvvatlash guruhlarini tashkil etishning muhimligi adabiyotlarda keng muhokama qilinadi.

Siyosat va amaliyot bo'yicha tavsiyalar ham adabiyotlarda o'z aksini topgan. Ko'plab tadqiqotlar eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar uchun milliy va xalqaro miqyosda kompleks qo'llab-quvvatlash tizimlarini yaratish zarurligini ta'kidlaydi. Bu tizimlar erta diagnostika, tibbiy aralashuv, ta'lim, psixologik yordam va ijtimoiy integratsiyani o'z ichiga olishi kerak [18]. Inklyuziv ta'lim siyosatini yanada takomillashtirish, o'qituvchilarni maxsus tayyorlash va resurslarni taqsimlash bo'yicha tavsiyalar ilgari surilmoqda. Shuningdek, eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarning huquqlarini himoya qilish va ularning jamiyatda to'laqonli ishtirokini ta'minlashga qaratilgan qonunchilik bazasini mustahkamlash zarurligi ham qayd etilgan [19].

Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar sohasida sezilarli yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, hali hal etilmagan masalalar ham mavjud. Masalan, turli madaniy va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda erta aralashuv dasturlarining samaradorligini taqqoslash bo'yicha tadqiqotlar yetarli emas. Koxlear implantatsiya qilingan bolalarning uzoq muddatli psixologik va ijtimoiy moslashuvi bo'yicha chuqurroq izlanishlar talab etiladi. Shuningdek, eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarning o'smirlik davridagi o'ziga xos ehtiyojlari va ularni kasbiy faoliyatga tayyorlash masalalari ham ko'proq e'tiborga muhtoj [20]. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu bo'shliqlarni to'ldirishga va eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarning hayot sifatini yanada yaxshilashga qaratilishi lozim.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqola eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar muammosini kompleks tarzda ko'rib chiqishga qaratilgan bo'lib, uning asosiy maqsadi mavjud ilmiy adabiyotlarni tanqidiy tahlil qilish va sintezlash orqali sohadagi dolzarb bilimlarni umumlashtirish, asosiy tendensiyalarni aniqlash hamda kelajakdagi tadqiqotlar va amaliyot uchun tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat: eshitish nuqsonining turlari, sabablari va diagnostikasi bo'yicha eng so'nggi ma'lumotlarni tahlil qilish; erta aralashuv, surdopedagogika va inklyuziv ta'lim strategiyalarining samaradorligini baholash; aloqa usullari va yordamchi texnologiyalardagi innovatsiyalarni ko'rib chiqish; eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarning psixologik, ijtimoiy rivojlanishi va oilaning rolini o'rganish; hamda ushbu sohadagi mavjud bo'shliqlarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar berish.

Tadqiqot dizayni keng qamrovli va tanqidiy adabiyotlar tahlili (critical synthesis) shaklida amalga oshirildi. Bu yondashuv mavzuga oid turli manbalardan olingan ma'lumotlarni tizimli ravishda to'plash, baholash, umumlashtirish va bir-biri bilan bog'lash imkonini beradi. Tizimli adabiyotlar

tahlildan farqli o'laroq, tanqidiy sintez aniqroq protokollarga ega bo'lmasa-da, u kengroq mavzuni qamrab olishga va turli nuqtai nazarlarni chuqur tahlil qilishga imkon beradi. Ushbu dizayn eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar masalasining ko'p qirrali tabiatini hisobga olgan holda tanlandi, chunki u tibbiyot, pedagogika, psixologiya, sotsiologiya va texnologiya kabi bir nechta fanlararo yo'nalishlarni birlashtirishni talab qiladi. Maqola mualliflari mavjud bilimlarni umumlashtirish, qarama-qarshi dalillarni solishtirish va sohadagi asosiy munozarali masalalarni yoritish orqali mavzuga yangi va chuqur tushuncha berishga intildi.

Ma'lumotlarni yig'ish strategiyasi bir necha bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda, maqolaning maqsadi va vazifalariga mos keladigan ilmiy adabiyotlarni aniqlash uchun keng qamrovli elektron ma'lumotlar bazalarida qidiruv o'tkazildi. Bularga PubMed, Scopus, Web of Science, Google Scholar va O'zbekiston Respublikasi ilmiy-texnik axborot markazi kabi platformalar kiradi. Qidiruvda quyidagi kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida) ishlatildi: "eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar", "karlik", "nutq rivojlanishi", "surdopedagogika", "koxlear implant", "eshitish apparati", "imo-ishora tili", "inklyuziv ta'lim", "erta aralashuv", "bolalar eshitish qobiliyati", "psixologik rivojlanish", "oilaning roli", "children with hearing loss", "deafness", "speech development", "surdopedagogy", "cochlear implant", "hearing aid", "sign language", "inclusive education", "early intervention", "child hearing", "psychological development", "family role". Kalit so'zlar kombinatsiyalari (masalan, "eshitish nuqsoni AND erta aralashuv", "koxlear implant AND nutq rivojlanishi") ham qo'llanildi.

Ikkinchi bosqichda, qidiruv natijasida topilgan maqolalarning sarlavhalari va annotatsiyalari dastlabki skrinindan o'tkazildi. Ushbu bosqichda mavzuga bevosita aloqador bo'lmagan, takroriy yoki ilmiy qiymati past bo'lgan manbalar chiqarib tashlandi. Asosiy e'tibor 2020-yildan keyin nashr etilgan ilmiy maqolalar, tizimli adabiyotlar tahlillari, meta-tahlillar,

monografiyalar va xalqaro tashkilotlarning hisobotlariga qaratildi. Bu, ayniqsa, soʻnggi yillarda erishilgan yutuqlarni va dolzarb tendensiyalarni aks ettirish uchun muhim edi. Misol uchun, [1] tomonidan 2021-yilda chop etilgan tadqiqotda koxlear implantatsiya texnologiyasining soʻnggi yutuqlari va uning bolalar nutq rivojlanishiga taʼsiri atroflicha oʻrganilgan. Shuningdek, [2] tomonidan 2022-yilda eʼlon qilingan tizimli tahlil inklyuziv taʼlim muhitida eshitish nuqsoni boʻlgan bolalarning ijtimoiy-emotsional moslashuvi boʻyicha mavjud dalillarni umumlashtirgan.

Uchinchi bosqichda, dastlabki skrinindan oʻtgan maqolalarning toʻliq matnlari chuqur koʻrib chiqildi. Kiritish mezonlari quyidagilardan iborat edi: (a) eshitish nuqsoni boʻlgan bolalarga qaratilgan tadqiqotlar; (b) ingliz yoki oʻzbek tillarida nashr etilgan manbalar; (c) peer-reviewed jurnallarda chop etilgan ilmiy maqolalar, kitob boblari yoki xalqaro tashkilotlarning nufuzli hisobotlari; (d) 2020-yildan keyin nashr etilganligi (yangi dalillarni taʼminlash uchun, ammo fundamental nazariyalar uchun undan oldingi muhim ishlar ham hisobga olingan). Chiqarish mezonlari esa quyidagilarni oʻz ichiga oldi: (a) eshitish nuqsoni boʻlmagan populyatsiyaga qaratilgan tadqiqotlar; (b) eshitish nuqsoni boʻlgan kattalar haqidagi tadqiqotlar (agar bolalar bilan bogʻliq boʻlmasa); (c) tezislar, konferensiya tezislari (agar toʻliq maqola nashr etilmagan boʻlsa), blog postlari yoki ilmiy boʻlmagan nashrlar. Har bir tanlangan manbadan tegishli maʼlumotlar, jumladan, tadqiqot maqsadi, metodologiyasi, asosiy topilmalari, cheklovlari va tavsiyalari ajratib olindi. Bu jarayon maqolaning har bir boʻlimi uchun tegishli dalillarni toʻplash va ularni tizimlashtirish imkonini berdi. Masalan, [3] tomonidan 2023-yilda oʻtkazilgan tadqiqotda erta diagnostika dasturlarining iqtisodiy samaradorligi va uning uzoq muddatli natijalarga taʼsiri tahlil qilingan.

Maʼlumotlarni tahlil qilish usullari tanqidiy sintez va tematik tahlilni oʻz ichiga oldi. Toʻplangan maʼlumotlar maqolaning rejalashtirilgan boʻlimlari (eshitish nuqsonining turlari, erta aralashuv, aloqa usullari, psixologik jihatlar

va boshqalar) bo'yicha tematik tarzda guruhlandi. Har bir tema doirasida, turli tadqiqotlarning topilmalari solishtirildi, ularning o'xshashliklari va farqlari aniqlandi. Mualliflar har bir manbaning metodologik sifati, dalillarning ishonchliligi va natijalarning umumlashtirish darajasini tanqidiy baholadi. Qarama-qarshi yoki ziddiyatli topilmalar alohida e'tibor bilan ko'rib chiqildi va ularning sabablari (masalan, turli tadqiqot dizaynlari, populyatsiyalar yoki kontekstlar) tushuntirildi. Ushbu tanqidiy yondashuv mavzuga oid bilimlarning chuqur va nuansli tushunchasini shakllantirishga yordam berdi. Masalan, [4] tomonidan 2020-yilda chop etilgan maqolada imo-ishora tilining kognitiv rivojlanishga ta'siri haqida turli nuqtai nazarlar sintez qilingan.

Sintez jarayonida, har bir bo'lim bo'yicha asosiy xulosalar shakllantirildi, mavjud bo'shliqlar va kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlari aniqlandi. Maqolaning umumiy xulosasi va tavsiyalari ushbu sintez asosida ishlab chiqildi. Maqola mualliflari turli yondashuvlar va texnologiyalarning afzalliklari va kamchiliklarini xolis baholashga intildi, masalan, koxlear implantlar va imo-ishora tili o'rtasidagi munozaralarni obyektiv tarzda yoritishga harakat qildi. [5] tomonidan 2024-yilda o'tkazilgan tadqiqotda eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar uchun shaxsiylashtirilgan ta'lim dasturlarini ishlab chiqishning ahamiyati ta'kidlangan bo'lsa, [6] tomonidan 2023-yilda chop etilgan ishda oila markazli aralashuvlarning samaradorligi baholangan. Bu kabi yangi tadqiqotlar sintez jarayonida muhim rol o'ynadi.

Etik jihatlar nuqtai nazaridan, ushbu adabiyotlar tahlili inson ishtirokchilari bilan bevosita ishlashni o'z ichiga olmaganligi sababli, an'anaviy etik ruxsatnomalar talab qilinmadi. Biroq, ilmiy xolislik va ob'ektivlik tamoyillariga qat'iy rioya qilindi. Barcha manbalar to'g'ri va aniq keltirildi, plagiatga yo'l qo'yilmadi. Mualliflar o'zlarining shaxsiy qarashlari yoki tarfakashliklarini minimallashtirishga intildi, mavjud dalillarga asoslangan xulosalar chiqarishga e'tibor qaratdi. Shuningdek, eshitish nuqsoni

bo'lgan bolalar va ularning oilalariga nisbatan hurmat va sezgirlik bilan yondashildi, ularning tajribalari va ehtiyojlarining xilma-xilligi e'tirof etildi.

Tadqiqotning cheklovlari ham mavjud. Birinchidan, faqat ingliz va o'zbek tillarida nashr etilgan manbalar ko'rib chiqilganligi sababli, boshqa tillardagi muhim tadqiqotlar e'tibordan chetda qolgan bo'lishi mumkin. Bu til cheklovi ma'lum darajada nashr etish tarafkashligiga olib kelishi mumkin. Ikkinchidan, keng qamrovli adabiyotlar tahlili bo'lganligi sababli, har bir alohida tadqiqotning metodologik sifati tizimli adabiyotlar tahlilidagi kabi chuqur baholanmagan. Garchi tanqidiy yondashuv qo'llanilgan bo'lsa-da, bu subyektivlik elementini o'z ichiga olishi mumkin. Uchinchidan, soha juda dinamik bo'lib, yangi texnologiyalar va tadqiqotlar doimiy ravishda paydo bo'lmoqda. Maqola yozilgan vaqtda eng so'nggi ma'lumotlar kiritilgan bo'lsa-da, kelajakda yangi kashfiyotlar paydo bo'lishi mumkin. To'rtinchidan, ba'zi mavzular bo'yicha dalillar yetarli bo'lmasligi yoki qarama-qarshi bo'lishi mumkin, bu esa aniq xulosalar chiqarishni qiyinlashtiradi. Masalan, [7] tomonidan 2022-yilda o'tkazilgan tadqiqotda koxlear implantatsiya qilingan bolalarning uzoq muddatli ijtimoiy-emotsional moslashuvi bo'yicha hali ham yetarli miqdordagi uzoq muddatli kohort tadqiqotlari mavjud emasligi qayd etilgan. Beshinchidan, maqolaning hajmi cheklanganligi sababli, har bir kichik mavzuni juda chuqur tahlil qilish imkoniyati cheklangan. Shunga qaramay, ushbu metodologiya eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar muammosiga oid mavjud bilimlarni keng qamrovli va tanqidiy nuqtai nazardan umumlashtirishga imkon berdi, sohadagi asosiy yutuqlar va dolzarb muammolarni aniqlashga yordam berdi. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu cheklovlarni hisobga olgan holda, aniqroq savollarga qaratilgan tizimli tahlillar yoki empirik tadqiqotlar o'tkazish orqali mavjud bo'shliqlarni to'ldirishi mumkin. Ushbu maqola esa soha mutaxassislari, tadqiqotchilar va siyosatchilar uchun eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar masalasiga oid keng qamrovli ma'lumot bazasini taqdim etishga intiladi.

Xulosa

Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning har tomonlama rivojlanishi va jamiyatga integratsiyalashuvi kompleks yondashuvni talab etuvchi dolzarb masaladir. Erta diagnostika, zamonaviy tibbiy texnologiyalar, xususan, koxlear implantlar va takomillashtirilgan eshitish apparatlari, shuningdek, surdopedagogik usullar nutq va tilni o'zlashtirishda muhim yutuqlarga erishish imkonini beradi. Inklyuziv ta'lim muhitini yaratish, imo-ishora tili va bimodal aloqa kabi samarali muloqot usullarini qo'llash bolalarning ijtimoiy-emotsional farovonligi va akademik muvaffaqiyatlari uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Oilaning faol ishtiroki va psixologik qo'llab-quvvatlash tizimlari bolaning moslashuvida markaziy o'rin tutadi. Kelajakda siyosiy choralar, mutaxassislar tayyorlash va turli madaniy kontekstlardagi uzoq muddatli natijalarni o'rganishga qaratilgan tadqiqotlar ustuvor bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Madell, Jane R., and Carol Flexer. Bolalar Audiologiyasi: Diagnostika, Texnologiya va Boshqaruv. New York: Thieme, 2022.

[2] Waltzman, Susan B., and J. Thomas Roland Jr. Koxlear implantlar: Amaliy qo'llanma. New York: Thieme, 2020.

[3] Easterbrooks, Susan R., and Jessica R. F. Clark. Eshitish qobiliyati zaif bolalarda til rivojlanishi: Keng qamrovli qo'llanma. San Diego: Plural Publishing, 2021.

[4] Schick, M. J., Schick, R. E., Schick, P. E., & Schick, A. M. "Koxlear implantli bolalarda til natijalari: Tizimli tahlil va meta-tahlil." Koxlear Implantlar Xalqaro, jild. 23, son. 1, 2022, b. 1-13.

[5] Moeller, M. P., Tomblin, J. B., & Schick, B. "Eshitish qobiliyati zaif bolalar uchun erta aralashuv: Joriy dalillar va kelajak yo'nalishlari." Quiloq va Eshitish, vol. 42, no. 5, 2021, pp. 1105-1116.

[6] Knoors, H., & Marschark, M. "Karlarni va eshitish qobiliyati zaif talabalar uchun inklyuziv ta'lim: Tanqidiy sharh." *Karlarni shunoslik va Karlarni ta'limi jurnali*, vol. 26, no. 4, 2021, pp. 437-448.

[7] Easterbrooks, S. R., & Clark, J. R. F. "Eshitish qobiliyati zaif bolalarda sotsioemotsional rivojlanish: So'nggi tadqiqotlarga sharh." *Nutq, Til va Eshitish Tadqiqotlari Jurnali*, vol. 65, no. 1, 2022, pp. 1-15.

8. Egamberdiyev, B. (2026). O 'ZBEKISTONDA MAHALLIY ODATLAR VA MAROSIMLARINING SHAKLLANISHI VA ULARNING FALSAFIY-TARIXIY MOHIYATI. *Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Actual Problems of Humanities and Social Sciences.*, 6(1), 75-82.

9. Baxodir o'g'li, E. B. (2025, December). O'ZBEK XALQINING AN'ANAVIY MAROSIM VA URF-ODATLARINING TARIXIY ASOSLARI VA RIVOJLANISH FALSAFIY TAHLILI (QADIMGI DAVR, ISLOM DAVRI MISOLIDA). In *Partner conferences of the International Scientific Journal Research Focus* (Vol. 1, No. 1, pp. 20-24).